

Irak Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklı Anlamlı Ortak Fiiller

Doç. Dr. Hamdi Latif Hayrullah Beşirili

İnsanî Bilimler Eğitim Fakültesi- Kerkük Üniversitesi

Anahtar Kelimeler : Irak Türkmen Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Fiiller, Anlam Farklılıkları, Karşılaştırmalı-Anlamsal Yöntem.

Giriş:

Bu çalışma, Güney-Batı (Oğuz) koluna ait olan iki lehçe, Irak Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki fiillerin anlam ve kullanım farklılıklarını incelemektedir. Irak Türkmen Türkçesi üzerine yapılan çalışmalarda genellikle giriş bölümünde Türkmenlerin yaşadıkları bölgeler, dillerinin tarihî kökenleri ve Oğuz grubundaki yeri hakkında bilgiler verilmektedir. Ancak bu tür bilgiler daha önceki araştırmalarda geniş biçimde ele alındığından, tekrar niteliği taşımamak amacıyla bu çalışmada ayrıca bir giriş bölümü sunulmamıştır. Araştırmada, her iki lehçede kökteş olan ancak anlam veya kullanım yönünden farklılık gösteren fiiller karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Veriler, Irak Türkmen Türkçesine ait yazılı metinler ile Irak Türkmen Türkçesi sözlüklerinden; ayrıca Türkiye Türkçesindeki karşılıklarından derlenmiş, çözümlemede karşılaştırmalı-anlamsal yöntem kullanılmıştır. İki lehçe arasındaki bu anlam farklılaşmalarının, özellikle aktarma ve çeviri süreçlerinde yanlış anlamaya ve yorum hatalarına yol açabilir. Elde edilen bulgular, fiil anlamlarındaki farklılıkların iki lehçenin tarihî sürekliliği ve doğal dil gelişimi çerçevesinde ortaya çıkan lehçesel ayrışmalarla ilişkili olduğunu göstermektedir.

ahtar-

Irak.Trkm.T. *ahtar-* "aramak, araştırmak, taharri etmek"

apardı Tatar mēni .....kul kimin satar mēni

yārim wafalı olsa .....ahtarı tapar mēni

"götürdü Tatar beni, kul gibi satar beni; yarim vefalı olsa, arar bulur beni" (Terzibaşı, 2024: 22).

T.Tü. *aktar-* "1. bir şeyi bir yerden, bir kaptan başka bir yere veya kaba geçirmek. 2. Bir şeyin yolunu, yönünü değiştirmek. 3. Bir lehçeyi başka bir lehçeye uyarlamak. 4. Toprağı altı üstüne gelecek bir biçimde iyice bellemek" (TS, 2011: 77b).

< *ahtar-*: (< *ağ-(i)t-ar- "döndürmek, çevirmek" (Clouston, 1972: 81b; *ahtar-* \ *aktar-* Tietze, 2016, 1.C.: 313).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *agtar-* "tercüme etmek, çevresinde etrafında döndürülmek" (Wilkens, 2021: 21b); Krh. DLT *ağtar-/ ahtar-* "çevirmek, devirmek, yere yıkmak" (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 63,64); Hrmz. NF *ahtar-* "kazmak, kazımak, alt üst etmek; (üstünü başını) aramak (Ata, 1998: 10a); Kıp. Kİ *aktar-* "başı aşağı çevirmek" (Caferoğlu, 1931: 5); Çağ. HBD *ahtar-* "araştırmak, aramak, aktarmak" (Yıldırım, 2010: 220b); EAT SN *ahtar-* "aktarmak" (Cin, 2012: 426b).

Çağdaş Oğuz: Az.T. *ahtar-* "1. Aramak, sormak. 2. Araştırmak, incelemek. 3. Teftiş etmek, kontrol etmek. 4. Tecessüs etmek, merak etmek. 5. Sorgulamak, tehkikat yapmak. 6. Ummak, beklemek, intizar etmek. 7. *mec.* Fazlaca düşünmek" (Akdoğan, 1999: 16a); Trkm. T. *agtar-* "1. Aramak. 2. İyice araştırmak. 3. yoklamak, karıştırmak" (Tekin ve diğerleri, 1995: 25b). Gag. T. *aktarmaa* "1. Aktarmak, çevirmek, ters yüz etmek. 2. Atmak. 3. Araştırmak, karıştırarak araştırmak, aramak. 3. Buğdayı kürekle karıştırmak. 4. *mec.* Karışık işin içinden çıkmak. 5. Başaşağı akıtmak" (Gaydarcı ve diğerleri, 1991: 7b).

diskin-

Irk. Trkm. T. *diskin-* "irkilmek, korkup sıçramak" (Uluhan, 2024: 175).

Bu mēnim miskin gēwlim

kan ağlar miskin gēwlim

O yar bir daha dönmez

Bes munca diskın gēwlim (Küzeci, 2017: 206).

T.Tü. *tiksin-* "Bir şey, bir kimse, bir düşünce, bir durum vb.ni kötü, iğrenç veya aşağılık bularak ondan uzak durma duygusuna kapılmak , ikrah etmek, istikrah etmek" (TS, 2011: 2356a)

< *tiksin-* ~ *titsin-* "hoşlanmamak, iğrenmek, bir şeyden tiksirmek" (Radloff,1351, 3.C.:1392).

Tarihî: Orh. -, Uyg. -; Krh. -; Hrz. -; Kıp. -; Çağ. -; EAT -, sadece *titsingen* "çok tiksinen" (Kantar, 2011: 663a); Osm. *diksin-* ~ *tiksin-* ve galatı *titsin-*. "bir yemekten ikrah gelmek, istikrah etmek, mide yadırgamak: *bu yemekten tiksindim*" (Sami, 2011: 503).

Çağdaş Oğuz: Az. T. *diskin*-1. Ürpermek, korku içinde uykudan uyanmak. 2. Ürmek, korkmak, ürpermek. 3. İğrenmek" (Altaylı, 1994: 279a); Trkm. T. *tisgin-* "silkinmek, sarsılmak. korkudan ürpermek" (Tekin ve diğerleri, 1995: 630a); Gag. T. -.

doğ-

İrk. Trkm. T. *doğ-* "doğurmak, çocuk doğurmak. *koşınının arwādı bir kız doğdı*: komşunun karısı bir kız çocuk doğurdu" (Hürmüzlü, 2013: 128a).

Dēmeḥ ki oğlan doğup bir köbekte "demek bir karında iki oğlan doğurmuş" (Uluhan, 1979: 143).

T.Tü. *doğ-* "1. Dünyaya gelmek. 2. Güneş, Ay, yıldız ufuktan yükselerek görünmek. 3. Düşünce, hayal vb. zihinde birdenbire oluşmak. 4. *meç*. Ortaya çıkmak, sonucu olmak. (TS, 2011: 690a).

< *tuğ-* "doğmak" (Erdal II, 1991: 865 *tog/tug-*); *doğ-* fiili, bazı dillerde (Az., Osm., Trkm.) doğurmak anlamında geçişli olmuştur (Clouston, 1972: 465a-b).

Tarihî: Orh. *tuğ-* "doğmak" (Clouston, 1972, 465a-b), Uyg. *tuğ-* "doğum, doğma, ortaya çıkma, oluşma, teşekkül" (Wilkens, 2021: 753b); Krh. DLT *tuğ-*: *kün tuğdı* "güneş doğdu" *oğul tuğdı* "çocuk doğdu" (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 491), Krh. KB *toğ-* "doğmak, meydana çıkmak, yükselmek" (Arat III, 1979, 456); Harezmi KE II *tuğ-* "doğmak, meydana gelmek" (Ata, 1997: 646b), MM *toğ-* "güneş doğmak" (Toparlı ve Argunşah, 2014: 263b); Kıp. CC *toğ-, tov-, tuv-* "doğmak, güneş doğmak" (Grønbech, 1942: 247), İM *toğ-* "doğmak" (Toparlı, 1992: 608); Çağ. ŞSL *tuğ-* "doğmak, dünyaya gelmek, meydana gelmek" (Buharî, 1298H: 121b); EAT SN *doğ-* "doğmak" (Cin, 2012: 498a).

Çağdaş Oğuz: Az.T. *doğ-* "doğurmak, yavrulmak. 2. *meç*. Çıkmak, görünmek. 3. *esk*. Anadan olmak, dünyaya gelmek. (Altaylı, 1994: 299a); Trkm. T. *doğ-* "1. (ay, güneş) Doğmak, yükselmek. 2. Doğmak, dünyaya gelmek. (Tekin ve diğerleri, 1995: 166a); Gag. T. *duumaa* "1. Doğmak, dünyaya gelmek. 2. Güneşin doğması. 3. *meç*. Meydana çıkmak. (Gaydarci ve diğerleri, 1991: 85a).

ķawza-

Irk.Trkm.T. *ķawza*- "kaldırmak" (Uluhan, 2024: 241).

Düştüm elimnen tut; ķawza mēni "düştüm, elimden tutarak kaldır beni" (Dabbah, 2000: 44).

T.Tü. *ķavza*- "1. *h/k*. Sıkı tutmak, kavramak. 2. Korumak, muhafaza etmek" (TS, 2011: 1360b).

< *ķavza*- "korumak, kavramak" (Tietze, 2016, 1.C: 181)

Tarihî: Orh. -; Uyg. *ķavza* → *ķavřa*- "kuşatmak, etrafını çevirmek" (Wilkens, 2021: 349); Krh. -; Hrz. -; Kıp. Kí *ķavza*- "bir şeyi ihtiva etmek, toplamak, ihate etmek" (Caferoğlu, 1931: 73); Çağ. -; EAT SN *ķavza*- "kavramak" (Cin, 2012: 586b).

Çağdaş Oğuz: Az.T. *gavza*- "kaldırmak" (Akdoğan, 1999: 332a); Trkm.T. -; Gag. T. -.

ķıřķan-

Irk.Trkm.T. *ķıřķan*- "1. İğrenmek, tiksilmek. *Bu yemeğten ķıřķandıđm*" Bu yemekten iğrendim"; 2. Kıskanmak, haset etmek" (Hürmüzlü, 2013: 211b).

T.Tü. *ķıřķan*- "1. Sevgide veya kendisiyle ilişkili şeylerde bir başkasının ortaklığına , üstün durumda görünmesine dayanamamak. 2. Esirgemek çok görmek. 3. *meç*. Yerinde olmayı istemek, imrenmek" (TS, 2011: 1424b).

< *ķıřķan*- < *ķızđan- "kıskanmak, cimrilik etmek" (Clouston, 1972: 667b).

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ķızđan*- "cimrilik etmek, esirgemek" (Wilkens, 2021: 377a), Krh. DLT *ķıřđan*-: er tawarın ķıřđandı "Adam malını vb. harcamakta kısıntı yaptı" (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 264); Hrz. ME -, sadece *ķıřķançlık* "kıskançlık"; *ķıřķınç* "cimri, pinti" (Yüce, 2014: 144a); Kıpçak CC *ķızđan*- "cimrilik etmek" (Grønbech, 1942: 208), BMF *ķıřđan*- "kıskanmak" (Zajączkowski, 1954: 68); Çađ. řSL *ķıřķan*- "hased etmek" (Buharî, 1298H: 247a).

Çağdaş Oğuz: Az. T. *gıřđan*- "1. kıskanmak. 2. şüphelenmek, çekinmek. 3. Utanmak, sıkılmak. 4. Pintilik etmek" (Akdoğan, 1999: 368a); Trkm.T. *gıřđan*- "kıskanmak" (Tekin ve diğerleri; 1995: 265a); Gag. T. *ķıřķan*- "1. Kıskanmak; 2. Cimrilik etmek"(Gaydarci ve diğerleri, 1991: 149b).

oğşa- II

Irk.Trkm. T. *oğşa*- "benzemek; andırmak; okşamak" (Uluhan, 2024: 264).

ķāni oğşamağ "birine benzemek; birini andırmak" (Vasfî, 2001: 132).

T.Tü. *okşa-* "1. Sevgi, şefkat belirtisi olarak elini bir şeyin üzerinde yavaş yavaş gezdirmek veya ona hafifçe vurmak. 2. Hafifçe dokunmak. 3. mec. Bir kimseyi hoşnut etmek"(TS, 2011: 1792b).

< *okşa-* I "benzemek" (Clauson, 1972: 97a; *ohşa-* I; Derevetyursky Slovar, 1969: 374a) .

Tarihî: Orh. -, Uyg. *ogşa-* "okşamak; benzeme, benzerlik" (Wilkens, 2021: 503a); Krh. DLT *ohşa-* *bir neş birke ohşadı* "bir şey bir şeye benzedi" (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 355); Hrz. NF *ohşa-* I "benzemek, andırmak" (Ata, 1998: 320a); Kıp. TZ *okşa-* \ *ohşa-* \ *oşa-* I *arşlanga oşar* "aslana benzer; *ayğa okşar* "aya benzer" (Khairullah, 2015: 203); Çağ. HBD *ohşa-* "benzemek" (Yıldırım, 2010: 285b); EAT SN *ohşa-* "okşamak; benzemek" (Cin, 2012: 631b).

Çağdaş Oğuz: Az. T. *ohşa-* "1. Benzemek. 2. Okşamak" (Akdoğan, 1999: 613); Trkm. T. *ogşa-* II "benzemek" (Tekin ve diğerleri, 1995: 483); Gag. T -.

tap-

Irk. Trkm.T. *tap-* "1. Bir şeyi veya bir kimseyi arayıp bulmak *ahtaran tapar belasını da mevlasını da*. "Arayan mevlasını da bulur belasını da" 2. Bilmecenin çözümünü bilmek. 3. Elde etmek *bunca para hardan özine? helbet hazine tāpı!* "Ona nereden bu kadar para, elbet hazine bu bulmuş" 4. Sevgilisine kavuşmak *geç tāptım tēz itirdim- kıldım diş görmüş tekin*. "Geç buldum, tez kaybettim, kaldım bir düş görmüş gibi" (Terzibaşı, 2011: 504).

T.Tü. *tap-* "1. İlah olarak tanınan varlığa karşı inancını ve bağlılığını belirli kurallar çerçevesinde göstermek. 2. mec. Tutku ile sevmek, bağlanmak" (TS, 2011: 2266b).

< *tap-* "bulmak" (Clauson, 1972: 435b; Tietze, 2016, 8.C: 108).

Tarihî: Orh.-, Uyg. *tap-* "bulmak, elde etmek, kazanmak" (Welkens, 2021: 673b); Krh. DLT *tap-* II *ol nēşni tapı* "O, yiten eşyayı buldu" (Kaçalın ve Ölmez, 2019: 440); Hrz. İML *tap-* "bulmak" (Karagözlü, 2018: 305a); Kıp. CC *tab-* "bulmak" (Grønbech, 1942: 235); TZ *tap-* "bulmak" (Khairullah, 2015: 588); Çağ. T. HBD *tap-* "bulmak" (Yıldırım, 2010: 302b); EAT SN *tap-* "tapmak, ibadet etmek" (Cin, 2012: 681b).

Çağdaş Oğuz: AZ. T. *tap-* "1. bulmak. 2. anlamak, bilmek. 3. İcat etmek, meydana çıkarmak. 4. mec. Görmek, hissetmek" (Akdoğan, 1999: 717a); Trkm. T. *tap-* "bulmak" (Tekin ve diğerleri, 1995: 616b); Gag.T. -.

SONUÇ

Bu çalışmada Irak Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında ortak kökenli fiillerin farklı anlamları karşılaştırılmış, ayrıca bu fiillerin tarihî Türk lehçelerindeki ve çağdaş Oğuz lehçelerindeki kullanımları da incelenmiştir. Yapılan inceleme, Irak Türkmen Türkçesinin söz varlığında bazı fiillerin Türkiye Türkçesinden oldukça farklı anlamlar taşıdığını, bazılarının ise tarihî Türkçeden devralınan kullanımları koruduğunu ortaya koymaktadır.

Öncelikle Türkiye Türkçesiyle karşılaştırıldığında, Irak Türkmen Türkçesinde *ahtar-* (aramak), *diskin-* (ürküp sıçramak), *doğ-* (doğurmak), *kawza-* (kaldırmak), *kıskan-* (tiksinmek), *oğşa-* (benzemek), *tap-* (bulmak) fiilleri, Türkiye Türkçesinde sırasıyla *aktar-* "bir şeyi bir yerden başka yere aktarmak", *tiksin-* "iğrenmek", *doğ-* "dünyaya gelmek", *kavza-* "kavramak, sıkı tutmak", *kıskan-* "başkasının üstünlüğüne tahammül edememek", *oğşa-* "sevmek amacıyla hafifçe dokunmak", *tap-* "tapınmak" anlamlarını taşımaktadır. Bu karşılaştırma, iki lehçe arasında hem tarihî süreçte hem de çağdaş kullanımda belirgin bir anlam farklılaşmasının ortaya çıktığını göstermektedir.

Çağdaş Oğuz lehçeleri ile yapılan karşılaştırmalarda ise Irak Türkmen Türkçesinin özellikle Azerbaycan Türkçesiyle birçok ortak özelliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Örneğin *ahtar-*, *doğ-*, *kıskan-*, *oğşa-*, *tap-* fiilleri Azerbaycan Türkçesinde Irak Türkmen Türkçesiyle aynı ya da benzer anlamlarda yaşamaktadır. Türkmen Türkçesiyle de kısmi paralellikler mevcuttur (*ahtar-*, *diskin-*, *tap-*). Bu da Irak Türkmen Türkçesinin Oğuz grubu içerisinde özellikle Azerbaycan Türkçesine yakın, ancak kendine özgü yönleri olan bir konumda bulunduğunu göstermektedir.

Tarihî Türk lehçeleriyle bağlantı değerlendirildiğinde, bazı fiillerde eski anlamların korunmuş olduğu tespit edilmiştir. Örneğin *ahtar-* (aramak) ve *tap-* (bulmak) fiilleri eski Türkçedeki anlamlarını günümüze taşımaktadır. Bu da Irak Türkmen Türkçesinin yalnızca çağdaş etkilerden değil, tarihsel süreklilikten de beslendiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Irak Türkmen Türkçesinde bazı fiillerde tarihî Türkçeden gelen anlamların korunması, bazılarında ise çağdaş Oğuz lehçeleriyle paralel gelişmeler

göstermesi, Irak Türkmen Türkçesinin Oğuz lehçeleri içerisindeki özgün konumunu açıkça ortaya koymaktadır.

KISALTMALAR

- Az. T. : Azerbaycan Türkçesi
 BM : Vocabulaire Arabe-Kiptchak de l'époque de l'EtatMamelouk, Bulğat al-Muštāq fi Luğat at-Turk wa-l-Qifẓāq, II-ére partie, Le Verba → Zajączkowski,1954.
 bs. : Baskı
 C. : Cilt
 CC : Codex Cumanicux → Grønbech, 1942
 Çağ. : Çağatay Türkçesi
 Çev. : Çeviren
 DLT : Dîvânu Lugâti't-Türk → Kaçalın ve Ölmez, 2019
 EAT : Eski Anadolu Türkçesi
 Gag. T. : Gagauz Türkçesi
 Haz. : Hazırlayan
 HBD : Hüseyin Baykara Divanı → Yıldırım, 2010
 Hrz. : Harezmi Türkçesi
 İM : İrşâdül-Mülük ve's-Salâtin → Toparlı, 1992
 İML : İbnü-Mühennâ Lûgti → Karagözlü, 2018
 Irk. Trkm. T. : Irak Türkmen Türkçesi
 KB : Kutadgu Bilig → Arat, 1979
 KE : Kıssaşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları), Dizin → Ata, 1997
 Kİ : Abû-Hayyân, Kitâb al-İdrâk li Lisân al- Atrâk → Caferoğlu 1931
 Kıp. : Kıpçak Türkçesi
 Krh. : Karahanlı Türkçesi
 ME : Mukaddimetü'l-Edeb (Hvârizm Türkçesi ile

Tercümeli Şuşter Nüşhası) → Yüce 2014

mec. : Mecazen

MM : İslâm, Mu'înü'l-Murîd → Toparlı ve Argunşah 2014

NF : Nehcü'l-Ferâdis, Uştmahlarnıñ açuq yolu (Cennetlerin

Açıkyolu) → Ata, 1998

Orh. : Orhon Türkçesi

Osm. : Osmanlı Türkçesi

SN : Süheyl ü Nev-Bahâr (Kenz'ül-Bedâyi') → Cin, 2012

ŞSL : Şeyh Süleyman Lugati → Şeyh Süleyman Efendî-yi Buhârî,

1298

Trkm. T. : Türkmen Türkçesi

TS : Türkçe Sözlük

T.Tü. : Türkiye Türkçesi

TZ : Et-Tühfetü'z-Zekiyye fil-Lûgat-it-Türkiyye → Khairullah,

2015

Uyg. : Eski Uygur Türkçesi

yay. : Yayınlayanlar

KAYNAKÇA

Akdoğan, Yaşar. 1999. Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük, 1., 2. C. İstanbul: Beşir Yayınevi.

Altaylı, Seyfettin. 1994. Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü 1., 2. C. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Arat, R., Rahmeti. 1979. Kutadgu Bilig III İndeks, (Haz. Kemal Eraslan, Osman F.sertkaya, Nuri Yüc), Yusuf Has Hacib, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Yayınları.

Ata, Aysu. (Haz.) 1997. Nâşirü'd-dîn Bin Burhânü'd-dîn Rabgüzî, Kışaşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları), II, Dizin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

----- . 1998. Nehcü'l-Ferâdis, Uştmahlarnıñ Açuq Yolu (Cennetlerin açık yolu), Dizin-Sözlük: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Caferoğlu, Ahmet. (Haz.) 1931. Abû Hayyân, Kitâb al- İdrâk li-lisân al-Atrâk, İstanbul: Evkaf Matbaası.

Cin, Ali. 2012. (Haz.). Süheyl ü Nev-bahâr (Kenzü'l-Bedâyi'): İnceleme- Metin- Dizin, Konya: Eğitim Yayınevi.

Clauson, Sir Gerard. 1972. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford.

- Dabbaḥ, Samed. 2000. Hoyratlar, (Haz. Talip Bayraktar), Kerkük.
- Erdal, Marcel. 1991. Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon, I-II, Weisbaden.
- Gaydarcı, G. A., Koltsa, E. K., Pokrovskaya, L. A., Tukan, B. P. 1991. Gagauz Türkçesi Sözlüğü, Kaynak, İ., Doğru, M. (Çev.), Gaydarcı ve diğerleri, N. A. (Ed.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Grønbech, K. 1942. Komanisches Wörterbuch, Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus, Kopenhagen: E. Munksgaard.
- Hürmüzlü, Habib. 2013. Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Kaçalin, Mustafa S. (Çev.) ve Mehmet Ölmez (Haz.) 2019. Dîvânu Lugâtî't-Turk. Mahmûd el-Kâşgarî. [Kabalıcı Yay. 147. Şark Klasikleri Dizisi 17.] İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Kanar, Mehmet. 2011. Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü, İstanbul: Say Yayınları.
- Karagözlü, Savaş. (Haz.) 2018. İbn-i Mühennâ Lûgati, (Kitâb Hilyetü'l-İnsân Ve Helbetü'-Lisân), (Metin-Dil Özellikleri-Dizin) İstanbul: Kesit Yayınları.
- Khairullah, Hamdi. L., 2015. Ettuhfet-üz-Zekiyye fil-Lugat-it-Türkiyye, Çeviri- Fiil İncelemesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü.
- Küzeci, Şemsettin. 2017. Kerkük'ün Milli Şairi Mehmet İzzet Hattat, Ankara: Türkmeneli Vakfı Yayınları.
- Nadelyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R., Şçerbak, A. M., Leningrad 1969, Drevnetyurkskiy Slovar, XXXVIII, İzdatel'stvo «Nauka».
- Radloff, W. 1960. Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte I-IV, 1960 (Tıpkıbasım), Mouton.
- Sami, Şemsettin. 2011. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Kâmûs-ı Türkî, (Haz. Reşit Gündoğan, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İstanbul: İdal Kültür ve Yayıncılık.
- Şeyh Süleyman Efendî-yî Buhârî, 1298. Lugat-i Çağatay ve Türkî-yi Osmanî, İstanbul.
- Tekin, Tekin. 2003. Orhon Türkçesi Grameri, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 3.bs., Ankara: Sanat Kitabevi.
- Tekin, Talat, M. Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker. 1995. Türkmençe-Türkçe Sözlük, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Ankara.
- Terzibaşı, Ata. 2024. Kerkük Ağzı Türkmençe Sözlük, Tıpkı Basım, 1., 2., 3. C., (Haz.) Necat Kevseroğlu, Bağdat: Darü'l-Kutüb.
- Tietze, Andreas. 2019. Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati 7 (S-Ş), 9 (Y-Z), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi
- Toparlı, Recep. (Haz.) 1992. İrşâdül'l-Mülûk ve's-Selâtin, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- ve Argunşah, M. (Haz.). 2014. İslâm, Mu'înü'l-Mürîd, İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım, 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Yayınları. 2011. Türkçe Sözlük. 11. bs. Ankara.

- Wilkens, Jens. 2021. Eski Uygurca El Sözlüğü (Eski Uygurca-Almanca- Türkçe), Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- Uluhan, Ç. Hıdır. 2024. Irak Türkmen Türkçesinde Fiil, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Vasfi, S. İhsan, 2001. Irak Türkleri'nde Deyimler ve Atasözler, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, Talip. (Haz.). 2010. Hüseyin Baykara Dîvânı, İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım, İstanbul: HAT Yayınevi.
- Zajączkowski, Ananias. 1954. Vocabulaire Arabe-Kıptchak de l'époque de l'EtatMamelouk, Bulğat al-Muštāq fi Luğat at-Turk wa-l-QıfZāq, Il-ére partie, Le Verba, Warszawa.

Common Verbs with Different Meanings in Iraqi Turkmen Turkish and Turkish of Turkey

Keywords: Iraqi Turkmen Turkish, Turkey Turkish, Verbs, Semantic Differences, Comparative—Semantic Method.

Summary:

This study examines the semantic and functional differences of verbs in Iraqi Turkmen Turkish and Turkey Turkish. Previous studies on Iraqi Turkmen Turkish commonly include introductory information about the regions inhabited by Turkmens, the historical origins of their language, and its position within the Oghuz branch. Since such information has already been extensively discussed in earlier research, a separate introductory section has not been included here in order to avoid repetition. This study comparatively evaluates verbs that are shared by both varieties but differ semantically or in usage. The data were collected from Iraqi Turkmen Turkish written texts and Iraqi Turkmen Turkish dictionaries, as well as from their counterparts in Turkey Turkish, and the analysis employed a comparative—semantic method. The findings indicate that the observed differences in verb meanings relate to dialectal differentiation shaped by historical continuity and the natural internal development of the language.

الأفعال المشتركة ذات المعاني المختلفة بين التركمانية العراقية واللغة التركية

أ.م.د. حمدي لطيف خير الله

كلية التربية للعلوم الإنسانية

جامعة كركوك

hamdi@uokirkuk.edu.iq

الكلمات المفتاحية: التركية التركمانية العراقية، التركية التركية، الأفعال، الفروق الدلالية، المنهج المقارن-الدلالي

الملخص:

تناول هذه الدراسة الفروق الدلالية والاستعمالية بين الأفعال في التركية التركمانية العراقية وتركية تركيا، وهما من لهجات الفرع الجنوبي الغربي (الأوغوز) للغة التركية. تقدم الدراسات السابقة حول التركية التركمانية العراقية عادةً معلومات عن المناطق التي يعيش فيها التركمان، والأصول التاريخية للفهم، ومكانتها ضمن مجموعة الأوغوز. إلا أن هذه المعلومات قد عولجت بشكل موسّع في بحوث سابقة، ولذلك لم تُقدّم مقدمة منفصلة هنا تجنّباً للتكرار. وتُقيّم الدراسة الأفعال ذات الأصل المشترك في كلتا اللهجتين، والتي تختلف من حيث المعنى أو الاستخدام، وفق منهج مقارن-دلالي. جمعت البيانات من النصوص المكتوبة بالتركية التركمانية العراقية ومن معاجمها، إضافةً إلى مقابلاتها في تركية تركيا. وتبيّن أن الفروق الدلالية بين اللهجتين قد تُسبّب التباساً أو أخطاء محتملة في عمليات النقل والترجمة بينهما. وتشير النتائج إلى أن هذه الاختلافات ترتبط بالتطور التاريخي والاستمرارية اللغوية التي أدت إلى التمايز اللهجي الطبيعي بين اللهجتين.